

Herstel voor slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes*

Lisa Rosielle, Bart Claes, Mechtild Höing & Malini Laxminarayan

1 Inleiding

Problemen rondom de acceptatie van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender (LHBT) personen zijn binnen Europese landen aan de orde van de dag. Waar in 2021 Hongarije de LHBTI-rechten inperkte en Polen de zogeheten ‘homovrije zones’ introduceerde, komen discriminatie, intimidatie en geweld gericht tegen LHBT-personen ook in Nederland en België regelmatig voor (ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2022; Burgwal et al., 2023). Hoewel er binnen de Europese Unie (EU) op verschillende vlakken aandacht is voor acceptatie van de LHBT-gemeenschap, liegen de cijfers er niet om. In een enquête, gehouden onder bijna 140.000 LHBT'ers in Europa in 2019,¹ geeft 58 procent van de respondenten aan in de laatste vijf jaar te maken te hebben gehad met intimidatie in de vorm van beledigende of bedreigende situaties, onder andere op het werk, op straat, in het openbaar vervoer, in een winkel, op internet of op een andere plaats, inclusief beledigende of bedreigende incidenten van seksuele aard (European Union Agency for Fundamental Rights, 2020). Daarnaast geeft 11 procent aan in het laatste jaar slachtoffer te zijn geweest van fysiek of seksueel geweld. Slechts 14 procent van de respondenten heeft aangifte gedaan van het meest recent meegemaakte haatgemotiveerde psychische of seksuele geweld (European Union Agency for Fundamental Rights, 2020).

De redenen om geen aangifte te doen zijn divers. Slachtoffers hebben geen vertrouwen in politie en justitie, ze hebben het idee dat de politie niet in staat of bereid is om actie te ondernemen, ze normaliseren discriminatoire uitlatingen jegens de LHBT-gemeenschap en/of zijn van mening dat het incident niet serieus genoeg is voor aangifte (European Union Agency for Fundamental Rights, 2020). Daarnaast zijn gevoelens van schaamte en de vrees om uit de kast te moeten komen van invloed (Van der Aa et al., 2020). Daarbij speelt ook dat slachtoffers ervaren dat professionals onvoldoende LHBT-sensitief handelen (Van der Aa et al., 2020 en European Union Agency for Fundamental Rights, 2017), en zijn ze angstig voor verdere beschadiging tijdens de strafrechtelijke procedure (secundaire victimisatie) (Langarita & Mas Grau, 2021).

Uit het ‘*LetsGoByTalking*’-project (LGBT-project) dat liep tussen 2020 en 2022, blijkt dat slachtoffers moeite hebben om te herstellen na het meemaken van een anti-LHBT *hate crime*. In dit project werden door de deelnemende landen (België, Bulgarije, Italië, Nederland, Polen en Spanje) partners samengebracht met experti-

1 In dit onderzoek zijn ook intersekse personen meegenomen in de doelgroep.

se op het gebied van *hate crimes*, LHBT-fobie en herstelrecht om de rechten van de slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes* te verbeteren. In totaal werkten zeven instanties uit deze zes Europese landen samen.²

In dit artikel geven we, aan de hand van kwalitatief en kwantitatief onderzoek, verricht op verschillende locaties binnen de zes landen die deelnamen aan het *LGBT*-project, inzicht in de noden en behoeften van zowel slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes* als professionals werkend met deze doelgroep. Allereerst besteden wij, in de tweede paragraaf, aandacht aan de definiëring van anti-LHBT *hate crimes* en de impact hiervan op het slachtoffer. De derde paragraaf staat in het teken van het herstelrecht. We delen inzichten in de bekendheid met, houding tegenover en toegang tot het herstelrecht van slachtoffers. Tot slot wordt, in de vierde paragraaf, aandacht besteed aan degene die een sleutelrol heeft in het herstel van slachtoffers: de professional. Welke mogelijkheden zien professionals voor de inzet van het herstelrecht en wat is er nodig om de doelgroep herstelgericht en slachtofferbewust te kunnen ondersteunen? We ronden het artikel af met enkele slotbeschouwingen.

2 Anti-LHBT *hate crimes* en de gevolgen voor het slachtoffer

Allereerst bakenen we de term *hate crime* af, zoals deze gebruikt wordt in dit artikel. Geen van de deelnemende landen kent de term *hate crime* in zijn wetgeving (Jubany et al., 2020). Wel kennen deze landen strafrechtelijke bepalingen tegen ongelijke behandeling en discriminatie. Om deze reden wordt het begrip *hate crime* eerder gebruikt als concept dan als een juridische definitie (OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009). In dit artikel wordt aansluiting gezocht bij de definitie van de *Office for Democratic Institutions and Human Rights* (OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009). *Hate crime* bestaat uit twee elementen. Het gaat om (1) een strafbaar feit dat gepleegd wordt met (2) een *bias* motief. Dit motief richt zich altijd op een specifiek doelwit; dat kan een individu zijn, een groep of een eigenschap die geassocieerd wordt met de groep. Dit doelwit wordt gekozen op het bezit van of associatie met discriminatoire kenmerken. Hierbij kan gedacht worden aan ras, religie en nationaliteit maar ook aan gender en seksuele voorkeur. Indien het haatmotief zich richt op (vermeende) identiteitskenmerken betreffende de seksuele gerichtheid of transseksualiteit, dan wordt gesproken van een anti-LHBT *hate crime*. De term *hate crime* betreft dus niet één specifiek strafbaar feit maar een type delict dat gepleegd wordt met een haatmotief.

De psychologische gevolgen van een geweldsdelict blijken voor slachtoffers van *hate crimes* in het algemeen groter dan voor slachtoffers van strafbare feiten zon-

2 www.letsگویtalking.eu/. Dit project werd gefinancierd door het programma Justitie van de Europese Unie en uitgevoerd door de Europese partners Cavaria (België), Bilitis (Bulgarije), de Universiteit van Brescia (Italië), Avans Hogeschool (Nederland), de Universiteit van Wrocławski (Polen), de Universiteit van Barcelona en de Universiteit van Girona (beide Spanje).

der haatmotief (Benier, 2017, Hein & Scharer, 2012, Iganski, 2001). Een *hate crime* kan het algemene gevoel van veiligheid van het slachtoffer aantasten (Sullivan & Tifft, 2008). Daarnaast worstelen slachtoffers met vragen over hun eigenwaarde en kunnen zij zelfverwijt, kwetsbaarheid en schaamte ervaren (Walters, 2014). Zelfverwijt kan leiden tot zelfstigmatisering en geïnternaliseerde homofobie. Slachtoffers kunnen het gevoel krijgen dat hun identiteit ondergeschikt en minder fatsoenlijk is en gaan twijfelen aan hun waarde als mens (Noelle, 2002). Uit onderzoek blijkt dat negatieve gevolgen groter zijn voor slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes* in vergelijking met slachtoffers van *hate crimes* gericht tegen andere identiteitskenmerken (Mellgren et al., 2021). Slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes* zijn vaker bang voor herhaling, ervaren vaker gevoelens van onrecht en boosheid en vermijden vaker bepaalde plaatsen en passen hun gedrag aan om herhaling te voorkomen.

Hate crimes hebben niet alleen impact op het individu maar ook op de gemeenschap waartoe het individu op basis van de groepskenmerken behoort. Hoewel de impact op meso- en macroniveau geen specifiek onderdeel was van het project,³ is dit wel belangrijk te benoemen om de volledige impact van *hate crimes* te begrijpen. *Hate crimes* bevestigen bestaande machtsstructuren waarin de dader claimt zelf tot de superieure groep te behoren. Het slachtoffer wordt ingedeeld bij de 'anderen', de minderwaardige groep. Hierdoor straalt de *hate crime* af op de gehele groep waartoe het slachtoffer behoort (Perry, 2009). Andere leden van de slachtoffergroep kunnen verhoogde gevoelens van angst en woede ervaren. Dit kan resulteren in gedrag dat vergelijkbaar is met dat van personen die rechtstreeks het doelwit zijn (Walters et al., 2021). Personen die zich identificeren als LHBT'er kunnen om deze reden ook (indirecte) gevolgen ervaren van gewelddadige incidenten die niet tegen hen persoonlijk gericht waren maar tegen iemand anders van de gemeenschap (Walters, 2019).

In het *LGBT*-project zijn, in de loop van 2021, 39 slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes* geïnterviewd. Slachtoffers werd gevraagd naar hun ervaring met, kennis van en mening over *hate crime* en bestaande wetgeving. Een gedeelte van de geïnterviewde slachtoffers is van mening dat de term 'haatmisdrijf' zich niet enkel beperkt tot strafrechtelijke gedragingen, maar beschouwt ook subtiele vormen van

- 3 Het *LGBT*-project concentreerde zich in het bijzonder op slachtoffers en professionals, met als doel een dieper inzicht te verschaffen in hun perspectieven, het vergroten van kennis over succesvolle herstelrechtprogramma's, een versterkte samenwerking tussen professionals, en het vergroten van het bewustzijn over de doeltreffendheid van herstelrecht in het algemeen en specifiek in het geval van anti-LHBT *hate crime*. Daarnaast had het project als doel om de bekwaamheid van professionals te vergroten in het herstelgericht ondersteunen van deze groep slachtoffers. Het project richtte zich op het verbeteren van de rechten van slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes* met het oog op de Slachtofferrichtlijn (Richtlijn 2012/29/EU), waaronder het recht op de bescherming van het slachtoffer tegen secundair slachtofferschap bij de toepassing van herstelrecht (art. 12). Gezien het feit dat herstelrecht is gebaseerd op het actief luisteren naar de behoeften en gevoelens van het slachtoffer, stelt het project een slachtoffergerichte benadering voor die het recht van het slachtoffer om gehoord te worden (art. 10) waarborgt. Door deze focus zijn in dit project twee belangrijke actoren in een herstelrechtprocedure onderbelicht gebleven, namelijk de dader en de gemeenschap. Voor vervolgonderzoek is het raadzaam ook deze actoren mee te nemen.

uitsluiting en onderscheid als een *hate crime*. Een respondent uit Spanje definieerde een *hate crime* als: 'Elke schending van fundamentele rechten, zoals het niet toegestaan worden om een dameskleedkamer binnen te gaan omdat je transgender bent, beledigingen op sociale media of, het ernstigste, fysiek geweld.' (Slachtoffer 2 Spanje).

Het feit dat LHBT-personen niet-strafrechtelijke gedragingen óók ervaren als *hate crimes*, laat zien dat er beperkingen zitten aan het *hate crime*-paradigma. Voor de geïnterviewde LHBT-personen is het essentieel om ook deze subtielere vormen van geweld tegen te gaan.

Uit de interviews blijkt daarnaast dat, hoewel het merendeel van de respondenten slachtoffer is geworden van een gedraging die voldoet aan de, in dit artikel gebruikte, definitie van een anti-LHBT *hate crime*, slechts een enkeling hier aangifte van heeft gedaan (Langarita & Mas Grau, 2021). Zoals in de inleiding van dit artikel is beschreven, zijn de redenen om geen aangifte te doen divers. Een slachtoffer uit Italië zei hierover het volgende: 'Slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes* zijn bang voor het rechtssysteem, omdat zij het op de een of andere manier als vijandig ervaren' (Slachtoffer 1 Italië).⁴

Het overgrote merendeel van *hate crimes* die plaatsvinden, leidt niet tot een veroordeling van de dader (Walters et al., 2018). Walters heeft onderzoek gedaan naar deze *justice gap* bij *hate crimes* (Walters et al., 2018).⁵ Hij benoemt twee punten van kritiek op het enkel en alleen strafbaar stellen van *hate crime*. Deze benadering herstelt namelijk niet volledig de geleden schade die door de *hate crime* is ontstaan. Daarnaast biedt deze benadering geen doeltreffende aanpak van de dieperliggende oorzaken van een haatmisdrijf (Walters, 2019). Het is de vraag of en in hoeverre een straf überhaupt zorgt voor een positieve verandering in de houding van de dader ten opzichte van de LHBT-gemeenschap. Dit is wel de wens van veel slachtoffers. Williams en Tregidga constateerden dat slachtoffers van *hate crime* vaak hopen dat het rechtssysteem daders bewust maakt van de gevolgen van haat en vooroordelen, met als doel toekomstige incidenten te voorkomen (Williams & Tregidga, 2013). Een van de geïnterviewde slachtoffers zei hierover:

'Ik geloof niet dat het strafsysteem werkt om de ideeën en gedragingen van mensen te veranderen (...). Ik ben van mening dat het strafsysteem een logica van straf activeert, en ik geloof niet dat iemand om die reden stopt met het hebben van homofobe overtuigingen of gedragingen. Als het een ernstig misdrijf is, kunnen ze je in de gevangenis zetten. En de gevangenis is nutteloos om iemand werkelijk te hervormen' (Slachtoffer 3 Spanje).

4 De in dit artikel gebruikte citaten zijn vertaald naar het Nederlands en gepubliceerd in Langarita & Mas Grau, 2021.

5 Zijn onderzoek richt zich op *hate crimes* in het algemeen en dus niet specifiek op anti-LHBT *hate crimes*.

3 Herstelrecht en hate crime

Herstelrecht is een benadering die de mogelijkheid biedt om zowel de schade aan de directe als de indirecte slachtoffers aan te pakken, evenals het diepgewortelde vooroordeel dat heeft bijgedragen aan het delict (Rossner, 2018 en Walters, 2014). In dit artikel volgen we de omschrijving van herstelrecht zoals vastgelegd in de EU-Slachtofferrichtlijn.⁶ Herstelrecht kan gebruikt worden als alternatief voor of als onderdeel van het strafproces. Het omvat een scala aan methoden waaronder zowel directe als indirecte bemiddeling en mediation, *sentencing circles* en *group conferences*.

Uit onderzoek blijkt dat herstelrecht ook voor slachtoffers van *hate crimes* een meerwaarde kan hebben, omdat deze aanpak – mits goed uitgevoerd – veel ruimte laat om stil te staan bij de gevoelens van het slachtoffer en bij de vooroordelen die leven bij de dader, meer dan in een klassieke strafrechtelijke procedure. Door de dader op een persoonlijke manier tot verantwoording te roepen kan voldaan worden aan de behoefte van het slachtoffer aan uitleg van en erkenning voor de impact van het misdrijf (Walters, 2014). Daarnaast is bekend dat de toepassing van herstelrecht als aanvulling op een strafrechtelijke procedure of als een vervanging daarvan, mogelijk maatschappelijke kosten van recidive én herhaald slachtofferchap voorkomen (Dijk et al., 2019, Cleven et al., 2015 en Lloyd & Borrill, 2020). Het *LGBT*-project heeft slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes* gevraagd naar hun ervaring met, kennis van en mening over de toepassing van herstelrecht in het geval van anti-LHBT *hate crimes*.

Het merendeel van de geïnterviewde slachtoffers was niet bekend met het concept herstelrecht (Langarita & Mas Grau, 2021). Nadat de principes van herstelrecht werden uitgelegd, reageerden respondenten over het algemeen positief. Het feit dat het slachtoffer de gelegenheid krijgt zijn of haar eigen ervaringen en emoties te uiten richting de dader of verdachte, werd goed ontvangen, evenals de mogelijkheid dat de dader verantwoordelijkheid neemt voor de aangerichte schade en excuses maakt. Zo antwoordde een Belgisch slachtoffer:

‘Ik zou (het aanbod om deel te nemen aan een herstelrechtelijk proces) hebben geaccepteerd, omdat ik het belangrijk vind dat ik mijn verhaal kan vertellen en mijn pijn kan uiten. De dader moet begrijpen wat hij mij heeft aangedaan en in hoeverre dit impact heeft gehad op mijn leven’ (Slachtoffer 1 België).

Een aantal slachtoffers gaf aan zelf geen behoefte te hebben aan een fysieke ‘confrontatie’ met de pleger. Sommige slachtoffers hadden de angst dat het bespreken van het incident opnieuw schadelijk voor hen zou kunnen zijn, andere konden zich niet voorstellen dat de dader verantwoordelijkheid zou nemen voor het incident. Een aantal gaf aan geen enkel contact meer te wensen met degene die hen zo beledigd had.

6 Art. 2 lid 1 sub d Slachtofferrichtlijn (Richtlijn 2012/29/EU).

Over het algemeen zijn slachtoffers echter bereid de mogelijkheden van het herstelrecht te ontdekken, maar enkel als zij volledig geïnformeerd zijn en er maximale waarborgen zijn ingebouwd om hen te beschermen tegen secundaire victimisatie. In dat geval zien zij het herstelrecht als een alternatieve of complementaire mogelijkheid op het strafproces. Maar welke herstelgerichte programma's zijn er voor slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes*? Aan de hand van deskresearch is een eerste inventarisatie uitgevoerd met betrekking tot bestaande herstelgerichte programma's.

Uit de inventarisatie is gebleken dat er in de projectlanden geen specifieke herstelgerichte programma's zijn voor slachtoffers van *hate crime*, inclusief anti-LHBT *hate crime* (Jubany et al., 2020). Er zijn wel enkele (herstelgerichte) initiatieven in deze landen die zich mede richten op *hate crimes*. Zo kent Spanje een diversiteitsprogramma dat gedraaid wordt in zeven gevangenissen. Deelname hieraan is verplicht voor diegenen die zijn veroordeeld voor misdaden die verband houden met haat en discriminatie. Het programma richt zich op het bestrijden van xenofobie, homofobie en andere *hate crimes*. Aan het einde van het proces is er een mogelijkheid om, met wederzijdse instemming, de dader en het slachtoffer elkaar te laten ontmoeten. In België is de omzendbrief COL13 inzake discriminatie en haatmisdrijven uitgevaardigd waarin staat dat herstelbemiddeling overwogen moet worden door het openbaar ministerie in gevallen van discriminatie, haatmisdrijven of haatzaaiende uitlatingen. Dit document is uniek, omdat het expliciet vermeldt dat en hoe herstelbemiddelingen prioriteit moeten krijgen bij het reageren op haatmisdrijven. De toepassing van het herstelrecht wordt bij *hate crimes* dus aangemoedigd, maar het effect van deze omzendbrief op de praktijk is in het project niet verder onderzocht.

Concrete programma's die het herstelrecht toepassen op (slachtoffers van) (anti-LHBT) *hate crime* ontbreken vooralsnog in de projectlanden. In Engeland bestaat er wel een project dat zich richt op de inzet van herstelrecht bij zowel *hate crimes* als *hate incidents* (Walters, 2019, p. 56-72).⁷ Met *hate incidents* wordt bedoeld op gedragingen die niet strafbaar zijn gesteld, maar wel gevoed zijn door haat. Het *Hate Crime*-project richt zich op de aanpak van conflicten, waarbij haat of vooroordelen een rol spelen. In het project werd gebruikgemaakt van zowel indirecte als directe vormen van bemiddeling die plaatsvonden buiten de eventuele strafrechtelijke procedure. Onderzoek heeft duidelijke aanwijzingen gevonden voor een afname van angst en bezorgdheid bij het slachtoffer als gevolg van deelname aan het project (Walters, 2014). De mogelijkheid voor slachtoffers om zich uit te spreken tijdens het bemiddelingsproces draagt ook bij aan het bewustzijn van daders over de impact van vooroordelen op het slachtoffer. De persoon van de bemiddelaar kan eveneens een positieve impact hebben op het slachtoffer. Hoewel het project zich niet specifiek richtte op de bemiddeling bij anti-LHBT *hate crimes*, zijn conflicten waarbij LHBT-haat een rol speelde ook bemiddeld in dit project.

7 Dit project werd uitgevoerd door het Southwark Mediation Centre in Londen.

4 De rol van de professional

Professionals spelen een grote rol in het herstel van het slachtoffer. In het *LGBT*-project zijn diepte-interviews gevoerd met in totaal 104 professionals. Zij waren werkzaam bij niet-gouvernementele organisaties (ngo's) die onder andere LHBT-belangen behartigen, beleidsmakers en professionals werkzaam in de strafrechtssketen (onder wie politieagenten, rechters, advocaten en slachtofferhulp). Via interviews zijn de opvattingen, verwachtingen en ervaringen van professionals met betrekking tot herstelrecht bij anti-LHBT *hate crimes* onderzocht.

De kennis van de professionals van het herstelrecht blijkt af te hangen van een reeks factoren, zoals het nationale aanbod aan herstelrecht alsook de achtergrond en werkervaring van de professional (Domínguez Ruiz et al., 2022). Zo hebben professionals werkzaam bij ngo's in het LHBT-veld over het algemeen weinig tot geen kennis van en/of ervaring met herstelrecht. Deze groep heeft doorgaans twijfels over de geschiktheid van het herstelrecht voor anti-LHBT *hate crimes*. Genoemde redenen waren onder andere het ontbreken van een machtsbalans, het risico op secundaire victimisatie en zelfs gevaar voor het slachtoffer. Ook wordt het risico van gedwongen 'uit de kast komen' genoemd als een reden waarom herstelrecht niet passend zou zijn. Sommige Nederlandse respondenten benadrukten dat hun ervaring heeft aangetoond dat LHBT-persoon vaak het gevoel hebben dat het rechtssysteem er niet voor hen is, wat volgens hen ook de uitvoering van herstelrecht zou bemoeilijken. Dit zou betekenen dat negatieve ervaringen van het slachtoffer binnen het rechtssysteem ook van invloed zijn op de keuzes die slachtoffers maken in het zoeken naar hulp of ondersteuning buiten de juridische procedure.

In tegenstelling tot deze twijfels pleitten personen met ervaring in het herstelrecht, zoals professionals werkzaam in herstelgerichte programma's en medewerkers van slachtofferhulporganisaties, vóór het gebruik van herstelrecht bij anti-LHBT *hate crimes*. Zij geven aan dat herstelrecht slachtoffers de mogelijkheid geeft om regie te nemen over hun proces. Het stelt de dader in staat om de impact van zijn gedraging te begrijpen en verantwoordelijkheid te nemen voor het leed van een andere persoon. Van de groep respondenten zijn verschillenden van mening dat het primaire doel van herstelrecht het herstel van het slachtoffer is terwijl herstel aan slachtoffer, dader en maatschappij binnen het herstelrecht als gelijkwaardig wordt beschouwd. Daarnaast worden het verminderen van recidive en maatschappelijke verandering genoemd als positieve effecten van herstelrecht in anti-LHBT *hate crimes* (Domínguez Ruiz et al., 2022).

Professionals in alle zes de landen benoemden het gebrek aan expliciete programma's en het verschil in geschiktheid van bestaande, algemene programma's voor slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes*. Zelfs in Nederland, waar de uitoefening van het herstelrecht uitgebreid geregeld is in de wet en het herstelrecht zijn plek kent in de praktijk, onderstreepten de respondenten hoe weinig er momenteel wordt gedaan met anti-LHBT haatmisdrijven (Jubany et al., 2020). Het gebrek aan specifieke programma's of richtlijnen voor herstelgericht werken met deze groep slachtoffers kan grotendeels worden toegeschreven aan de geringe bekendheid van het

herstelrecht, zowel bij slachtoffers en professionals als in de samenleving als geheel. Daarnaast speelt hierbij ook de lage aangiftebereidheid een rol. De respondenten zijn daarnaast gevraagd hoe een herstelgericht programma er wat hen betreft uit zou moeten zien. Ze pleiten voor 'op maat gemaakte' processen voor het slachtoffer. De focus hoort te liggen op het genezingsproces van het slachtoffer in plaats van vooraf bepaalde doelen zoals verzoening. Voor de respondenten is het belangrijk dat herstelgerichte programma's vooral ten dienste staan aan het herstel van slachtoffers. Dat is niet onlogisch gezien professionals ook aanreikten dat deze programma's primair het herstel van het slachtoffer tot doel moeten hebben. Ook gaven deze respondenten aan dat bemiddelaars specifieke expertise moeten hebben met betrekking tot anti-LHBT *hate crimes* en homofobie, inclusief het gebruik van de juiste terminologie en inclusieve taal. Sommigen pleitten voor training in herstelrecht voor medewerkers van ngo's met kennis van de LHBT-gemeenschap, die als bemiddelaar kunnen fungeren, in plaats van bewustwording te creëren bij algemenere bemiddelaars over LHBT-kwesties. Voor professionals die een herstelgericht programma willen uitvoeren, wordt kennis over de doelgroep dus belangrijker geacht dan ervaring met en kennis van het herstelrecht.

Onder maatschappelijke organisaties die zich bezighouden met antidiscriminatie, het bevorderen van sociale diversiteit en burgerrechten, is een online enquête uitgevoerd om onder andere de trainingsbehoeften in kaart te brengen van professionals die werken met slachtoffers van anti-LHBT *hate crime*. In totaal hebben 239 organisaties de enquête volledig ingevuld. De helft van deze organisaties houdt zich specifiek bezig met LHBT-kwesties (Jubany et al., 2020). De enquête laat zien dat respondenten het zeer relevant vinden om getraind te worden in LHBT-kwesties. De vier belangrijkste onderwerpen die professionals aanreikten, zijn: (1) het samengaan van LHBT met andere kenmerken die kunnen leiden tot discriminatie, zoals leeftijd, ras, etniciteit en handicap (intersectionaliteit), (2) sociale vooroordelen tegenover LHBT-personen, (3) LHBT-terminologie en inclusieve taal en (4) specifieke behoeftes van LHBT-slachtoffers. Daarnaast is de respondenten gevraagd hoeveel vertrouwen zij hebben in hun kennis van het herstelrecht. De helft (42,7 procent) van de respondenten geeft aan weinig of geen vertrouwen te hebben in de eigen kennis van het herstelrecht. Een vijfde (22,4 procent) antwoordt grote of volledige kennis te hebben van het herstelrecht (Jubany et al., 2020). Daarbij is het belangrijk te vermelden dat er geen verband is aangetoond tussen de inschatting van de eigen kennis door professionals en de herstelrechtelijke mogelijkheden in het land waarin de professional werkzaam is. Zo werden in Nederland de professionals bevraagd van 38 organisaties en voelt geen enkele professional zich compleet zeker over zijn of haar eigen kennis, terwijl in Bulgarije het herstelrecht minder ver ontwikkeld is en 24% van de professionals zich compleet zeker voelt over herstelrechtelijke kennis.

De behoefte aan training van professionals blijkt niet alleen onder professionals te leven, maar ook onder slachtoffers. Uit de interviews met de slachtoffers werd door de meerderheid naar voren gebracht dat er een duidelijke nood is aan de training

van professionals (met name rechters, politie en het openbaar ministerie⁸) in de ondersteuning van slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes* (Langarita & Mas Grau, 2021). Slachtoffers geven aan een slachtoffergerichte benadering vaak te missen. Een beter begrip van de impact van *hate crimes* op het slachtoffer is belangrijk om passende hulp te bieden. Daarnaast wordt benadrukt dat professionals vaardigheden zouden moeten ontwikkelen om met het psychologische aspect van het slachtofferschap om te gaan en zou er meer nadruk moeten liggen op empathisch vermogen. Ook merken slachtoffers op dat professionals veelal vanuit hun eigen hetero/cisnormatieve kader handelen. Het is voor het verlenen van hulp aan LHBT-slachtoffers belangrijk dat professionals zich bewust zijn van hun eigen mogelijke vooroordelen en dat zij LHBT-vriendelijke taal gebruiken. Geïnterviewde LHBT-persoon benoemen dat professionals bij politie en justitie niet de noodzakelijke vaardigheden hebben om slachtoffers adequate, empathische en respectvolle ondersteuning aan te bieden. Dit staat herstel van het slachtoffer in de weg.

Op basis van de uitkomsten van de drie deelonderzoeken is er binnen het project een zogenoemde *blended learning* (*b-learning*) ontwikkeld die zich richt op professionals die op een herstelgerichte manier slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes* willen benaderen.⁹ Het doel van deze *b-learning* is om professionals die in hun werkzaamheden te maken krijgen met slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes*, een eerste handreiking te geven hoe zij op een herstelgerichte en slachtofferbewuste manier ondersteuning kunnen bieden. Zo is er in de training niet alleen aandacht voor herstelrecht, zijn werkingsprincipes en programma's maar ligt de focus ook breed op het versterken van inzichten in slachtofferschap van anti-LHBT *hate crimes*. De doelgroep bestaat uit professionals in de breedste zin van het woord: van politie- en justitiemedewerkers tot aan docenten en (aankomend) maatschappelijk werkers. De *b-learning* bestaat uit een online module over LHBT, een online module over herstelrecht en een interactieve bijeenkomst, waarbij beide onderwerpen samenkomen, gebaseerd op de uitgangspunten van het herstelrecht. Professionals kunnen de online module(s) kiezen die het beste bij hun trainingsbehoeftes aansluit(en). De *b-learning* is een basistraining voor iedere professional die zich wil verdiepen in het onderwerp. Hoewel de training zich primair richt op professionals die werken met slachtoffers, is ook voor professionals die met daders van anti-LHBT *hate crimes* werken de training van meerwaarde. Zij krijgen zo meer inzicht in het slachtofferschap en de behoeftes van slachtoffers. Op die manier kunnen zij in gesprekken met daders ook die perspectieven zichtbaar maken.

5 Conclusie en beschouwing

De gevolgen van anti-LHBT *hate crimes* voor slachtoffers zijn groot, maar tegelijkertijd is de aangiftebereidheid laag. Slachtoffers zijn bang voor secundaire victi-

8 Deze groep professionals werd in dit onderzoek niet bevraagd door middel van de enquête. Voor een volgend onderzoek zou het van meerwaarde zijn om ook deze groep professionals daarbij te betrekken.

9 De online modules zijn te volgen via www.letsbygobyalking.eu/workshops-trainings.

misatie, onder andere door professionals die volgens hen de vaardigheden missen om slachtoffergericht en LHBT-sensitief te werken. Herstelrecht kan voor slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes* een waardevolle manier zijn om gerechtigheid te ervaren en te voelen dat de dader verantwoordelijk is en verantwoordelijkheid neemt voor de toegebrachte schade. Door onwetendheid over het herstelrecht onder slachtoffers, professionals en in de samenleving, de lage aangiftebereidheid en het ontbreken van specifieke programma's vinden slachtoffers moeilijk de weg naar het herstelrecht. Toch blijken slachtoffers over het algemeen positief tegenover een herstelgerichte aanpak te staan. Onderzoeksresultaten uit het *LGBT*-project laten zien dat zij op zijn minst de mogelijkheid willen hebben om te kiezen voor het herstelrecht als alternatief of aanvulling op de strafrechtelijke procedure.

Waar er met name onder de groep professionals werkzaam binnen ngo's vragen bestaan over de geschiktheid van herstelrecht voor deze groep slachtoffers, zijn professionals met ervaring in het herstelrecht juist positief over de mogelijkheden. Hoewel bestaande programma's en projecten ontbreken, kunnen volgens hen bestaande initiatieven passend worden gemaakt door een op maat gemaakte aanpak. Het is essentieel dat de programma's toegankelijk zijn en hulpverleners geschoold zijn in de behoeften en kwetsbaarheden van slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes*. Daarnaast is in het algemeen verbetering nodig in de manier waarop slachtoffers worden bejegend, met name door politie en justitie, om secundaire victimisatie te voorkomen. De communicatie met slachtoffers dient te worden versterkt en er moet meer aandacht komen voor het correct hanteren van LHBT-terminologie en de gevolgen die *hate crimes* hebben voor slachtoffers.

De auteurs pleiten voor een specifiek herstelgericht programma, op maat gemaakt voor slachtoffers van anti-LHBT *hate crime*. Een concreet programma zou voor zowel slachtoffer als (de verwijzende) professional de drempel naar het herstelrecht kunnen verlagen. Het zou zeer waardevol zijn als in dit programma alle actoren worden meegenomen, dus dader, slachtoffer en de LHBT-gemeenschap. Ook buiten de specifieke herstelgerichte programma's om kunnen professionals echter meer doen om de slachtoffers herstelgericht en LHBT-sensitief te ondersteunen. Het herstelrecht kan gebruikt worden om handreikingen te bieden aan professionals om op een herstelgerichte manier het slachtoffer te ondersteunen. Dit impliceert het bieden van bijstand binnen een veilige en open omgeving waar deelnemers vrijuit hun gevoelens en gedachten over de veroorzaakte schade kunnen uiten. Herstelgerichte gesprekken zijn inclusief en toegankelijk voor alle betrokken partijen, ongeacht hun achtergrond. Deelname is echter altijd vrijwillig en gebaseerd op weloverwogen keuzes. Respect voor de waardigheid van alle deelnemers en slachtoffers staat centraal. Kennis over de LHBT-gemeenschap, impact van *hate crimes*, bewustwording van eigen vooroordelen en inclusieve taal, in combinatie met de inzet van de principes uit het herstelrecht, kan leiden tot betere ondersteuning van slachtoffers waarmee secundaire victimisatie voorkomen kan worden en herstel mogelijk gemaakt. De ontwikkelde *b-learning* in het *LGBT*-project is een eerste stap die organisaties en professionals kunnen nemen om zich te verdiepen en te bekwamen in het onderwerp. Verdere training is noodzakelijk om tot goed

opgeleide professionals te komen die bij kunnen dragen aan het herstel van slachtoffers van anti-LHBT *hate crimes*.

Dit Europese project heeft met een specifieke focus een eerste inventarisatie gemaakt naar wat er kan worden gedaan om herstel- en slachtoffergericht werk mogelijk te maken bij anti-LHBT *hate crimes*. De focus in dit onderzoek lag op het slachtofferschap en de wijze waarop herstelrecht hierin van meerwaarde is. In het herstelrecht is herstel van de dader en de gemeenschap even belangrijk. Een volgend onderzoek zou bij voorkeur meer aandacht besteden aan de wijze waarop herstelrecht voor dader en gemeenschap betekenisvol kan zijn, en wat professionals nodig hebben om met alle drie de partijen herstelgericht aan de slag te gaan. Het uiteindelijke doel is het bevorderen van een herstelgerichte en LHBT-sensitieve benadering, zodat slachtoffer, dader en gemeenschap op een passende manier worden ondersteund en daardoor uiteindelijk kunnen komen tot herstel.

Literatuur

- Aa, S. van der, Claessen, J. & Hofmann, R. (2020). *Speciale behoeften van slachtoffers van hate crime ten aanzien van het strafproces en de slachtofferhulp*. WODC, Ministerie van Justitie en Veiligheid.
- Benier, K. (2017). The harms of hate: Comparing the neighbouring practices and interactions of hate crime victims, non hate-crime victims and non-victims. *International Review of Victimology*, 23(2), 179-201.
- Burgwal, A., Wiele, J. van & Motmans, J., (2023). *Genoeg-Enough-Assez. Een onderzoek naar de ervaringen met geweld van LGBTI-personen in Vlaanderen*. Uitgave van het Agentschap Binnenlands Bestuur team Gelijke Kansen, www.transgenderinfo.be/sites/default/files/2023-03/Rapport%20Genoeg_Enough_Asez_2023.pdf, geraadpleegd op 25 oktober 2023.
- Cleven, I., Lens, K.M.E. & Pemberton, A. (2015). *De rol van herstellbemiddeling in het strafrecht. Eindrapportage Onderzoek pilots Herstellbemiddeling*. International Victimology Institute Tilburg (INTERVICT).
- Dijk, J.J., Zebel, S., Claessen, J. & Nelen, H. (2019). Victim-Offender mediation and Reduced reoffending: Gauging the Self-Selection Bias. *Crime & Delinquency*, 66(6-7), 949-972; <https://doi.org/10.1177/0011128719854348>.
- Dominguez Ruiz, I.E., Roiha, M. & Jubany, O. (2022). Restorative solutions for anti-LGBT victimization experiences: potential pathways for victims' wellbeing and key challenges and needs, *Culture, Health & Sexuality*, DOI: 10.1080/13691058.2022.2105401.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2017). *Gerechtigheid voor slachtoffers van haatcriminaliteit: professionele perspectieven. Samenvatting*, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-ensuring-justice-hate-crime-victims-summary_nl.pdf, geraadpleegd op 25 oktober 2023.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2020). *A long way to go for LGBTI equality*, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-1_en.pdf, geraadpleegd op 25 oktober 2023.
- Hein, L.C. & Scharer, K.M. (2012). Who cares if it is a hate crime? Lesbian, gay, bisexual and transgender hate crimes – mental health implications and interventions. *Perspectives in Psychiatric Care*, 49(2), 84-93.
- Iganski, P. (2001). Hate crimes hurt more. *American Behavioral Scientist*, 45(4), 697-713.

- Jubany, O. et al. (2020). *D2.3. Transnational and comparative report* (LetsGoByTalking. WP2: Restorative justice in current Europe: Qualitative and quantitative transnational research). Universitat de Barcelona/Universitat de Girona (niet gepubliceerd).
- Langarita, J.A. & Mas Grau, J. (2021). *Transnational report on victims of anti-LGBT hate crimes* (LetsGoByTalking. WP2: Restorative justice in current Europe: Qualitative and quantitative transnational research). University of Girona (niet gepubliceerd).
- Lloyd, A. & Borrill, J. (2020). Examining the Effectiveness of Restorative Justice in Reducing Victims' Post-Traumatic Stress. *Psychological Injury And Law*, 13(4), 77-89, <https://doi.org/10.1007/s12207-019-09363-9>.
- Mellgren, C., Andersson, M. & Ivert, A. (2021). For whom does hate crime hurt more? A comparison of consequences of victimization across motives and crime types. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(3), 1512-1536.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2022). *LHBT Monitor 2022*. Publicatie van het Sociaal en Cultureel Planbureau, www.scp.nl/publicaties/publicaties/2022/07/05/lhbt-monitor-2022, geraadpleegd op 25 oktober 2023.
- Noelle, M. (2002). The ripple effect of the Matthew Shephard murder: impact on the assumptive worlds of members of the targeted group. *American Behavioral Scientist*, 46(1), 27-50.
- OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) (2009). *Hate Crime Laws: A Practical Guide*, www.osce.org/files/f/documents/3/e/36426.pdf, geraadpleegd op 25 oktober 2023.
- Perry, B. (2009). The sociology of hate: Theoretical approaches. In B. Perry (ed.), *Hate Crime Volume One: Understanding and Defining Hate Crime* (pp. 55-76). Westport, CT: Praeger.
- Rossner, M. (2018). Restorative Justice and Victims of Crime: Directions and Developments. In S. Walklate (ed.), *Handbook of Victims and Victimology* (pp. 229-246). London: Routledge.
- Sullivan, D. & Tifft, L. (2008). Section III: The needs of victims and the healing process. In D. Sullivan & L. Tifft (eds.), *Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective*. Abingdon: Routledge.
- Walters, M. (2014). *Hate Crime and Restorative Justice: Exploring Causes, Repairing Harms*. Oxford: Oxford University Press.
- Walters, M.A. (2019). Repairing the harms of hate crime: towards a restorative justice approach? Annual report for 2018 and Resource Material Series, 108, p. 56-72.
- Walters, M.A., Owusu-Bempah, A. & Wiedlitzka, S. (2018). Hate Crime and the 'Justice Gap': The Case for Law Reform. *Criminal Law Review* 12, 961-986.
- Walters, M.A., Paterson, J.L. & Brown, R. (2021). Enhancing Punishment or Repairing Harms? Perceptions of Sentencing Hate Crimes amongst Members of a Commonly Targeted Victim Group. *The British Journal of Criminology* 61(1), 61-84.
- Williams, M. & J. Tregidga (2013). *All Wales Hate Crime Project*. Cardiff: Race Equality First and Cardiff University.